

Oznake vlasništva i posvete na knjigama Knjižnice obitelji De Franceschi

Anita Marin

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu

amarin@nsk.hr

Libellarium 15 (2) 2024: 25–46

Izvorni znanstveni rad / Original Scientific Paper

UDK: 097:027.1De Franceschi(497.5Zagreb)

Primljeno / Received: 12. srpnja 2024.

Prihvaćeno / Accepted: 15. studenog 2024.

doi: 10.15291/libellarium.4520

Sažetak

Cilj. Obitelj De Franceschi imala je svoj posjed i knjižnicu u mjestu Gologorica kraj Pazina. Nakon kapitulacije Italije 1943. odselili su se iz Istre. Njihova je knjižna i arhivska građa najvećim dijelom dospjela u Nacionalnu i sveučilišnu knjižnicu u Zagrebu gdje je desetljećima stajala neobrađena i nedostupna korisnicima. Cilj je ovoga rada predstaviti rezultate analize podataka o prijašnjem vlasništvu i posvetama pronađenim u Knjižnici obitelji De Franceschi, bilježenima u bibliografskom opisu pri sređivanju Knjižnice, te argumentirati njihovu važnost u kontekstu očuvanja i valorizacije kulturne baštine Istre.

Pristup/metodologija/dizajn. Istraživanju oznaka vlasništva i posveta Knjižnice prethodilo je višegodišnje sređivanje i bibliografska obrada građe u knjižničnom sustavu Aleph. U polju za napomene upisivali su se i podaci o vlasništvu (*ex libris* i autografi) i posvetama. Polje je pretraživo što omogućuje jednostavno i brzo prikupljanje podataka. Odabirom opcije složenog pretraživanja u radnom sučelju kataloga izdvojena je građa Knjižnice unošenjem oznake za lokaciju – PDF (Poklon De Franceschi) i upisivanjem riječi *ex libris*, autograf ili posveta u polju napomene. Tako dobiveni podaci, ponovljeni za svaku riječ, trebali su se dalje pročitati jer postoje i primjerci koji nisu iz Knjižnice De Franceschi. Sređeni kvantitativni podaci dalje su se analizirali kvalitativno.

Rezultati. U Knjižnici se nalazi 29 publikacija koje sadrže *ex libris* i 190 autografiranih publikacija. Obitelj De Franceschi nije imala svoj *ex libris* već je za označavanje vlasništva koristila autograf, najčešće u obliku C. De Franceschi. Uzmemo li u obzir čitavi fond Knjižnice, tek je nešto više od 9 % knjiga s tom oznakom. Nadalje, u Knjižnici se nalaze i 72 posvete čiji su autori najčešće i autori ili urednici poklonjenog djela. Često se na knjizi nalazi više oznaka vlasništva ili u kombinaciji oznake vlasništva s posvetom, što takvo izdanje čini zanimljivijim i bibliofilski vrijednijim.

Ograničenja. Knjižna je građa obrađivana u više navrata. Tek od zadnje i najobimnije faze počelo se sa sustavnim unošenjem podataka o oznakama vlasništva i posvetama.

Praktična primjena. Predstavljena je i argumentirana vrijednost bilježenja podataka o

oznakama vlasništva i posvetama na knjigama u bibliografskom opisu.

Originalnost/vrijednost. Do sada su se oznake vlasništva i posvete uglavnom bilježile samo za staru i rijetku knjigu, a rad je pokazao važnost bilježenja tih podataka i za drugi tip građe, naročito za onu koja se nalazi u okviru ostavština.

KLJUČNE RIJEČI: Knjižnica obitelji De Franceschi, oznaka vlasništva, *ex libris*, autograf, posveta

Uvod

Proučavanje čitateljskih navika koncem 20. st. premjestilo se s istraživačkog pitanja što na pitanje *kako* se čitalo. Kako se nešto čitalo može se proučavati s obzirom na način prezentacije teksta te s obzirom na interakciju čitatelja s tekstem i knjigom. Ako se proučava način prezentacije teksta naglasak je na fizičkoj pojavnosti samog teksta, tj. kako je tekst pripremljen za čitatelja, pri čemu se proučavaju materijalne karakteristike knjige, oblikovanje stranica, podjela teksta u poglavlja, paragrafe i slično, prisutnost predgovora, pogovora, bilješki, kazala, ilustracija itd. Fokus su proučavanja interakcije čitatelja s tekstem bilješke, komentari, podcrtavanje i označavanje teksta i slično. S druge strane, interakcija čitatelja s knjigom uključuje i oznake vlasništva, kletve, posvete, pisma, poruke i „stvari“ sačuvane u knjigama, kao i osobne bilješke (Velagić i Kristek 2009, 337–338). Ovaj će se rad baviti istraživanjem jednog segmenta interakcije čitatelja s knjigom: oznakama vlasništva i posvetama na knjigama Knjižnice obitelji De Franceschi.

Oznake vlasništva i posvete upućuju na to da je određeni pojedinac ili ustanova knjigu posjedovao ili dobio na poklon, no ne nužno da ju je i čitao (Velagić i Kristek 2009, 337). Oznaka vlasništva ili provenijencija na knjizi može se iskazati u obliku *ex librisa*, signature (potpisa), natpisa, pečata, marginalije (bilješke na rubu stranice), obiteljskog grba i različitih simbola (Špoljarić i Majlinger-Tanocki 2013, 121). Pri sređivanju i obradi Knjižnice obitelji De Franceschi (dalje: Knjižnica) na knjigama su ustanovljena dva tipa oznake vlasništva: *ex librisi* i znatno brojniji potpisi, odnosno autografi, kako se taj podatak bilježi u elektroničkom katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (dalje: NSK).

Oznaku vlasništva na knjigama ostavljali su vlasnici, kolekcionari i bibliofili, najčešće na unutrašnjosti korica, na preliminarnim stranicama ili na naslovnoj stranici. Služi kao posjetnica ili vlasnički list knjige (Pektaš 2024) te ujedno predstavlja samog vlasnika, uzvisuje ga i promovira. Uz oznaku diskrecije posjeda, ona ima i funkciju zaštite knjige od lopova te upozorava posuđivača na obavezu njezina vraćanja (Pektaš s. a.).

Prema rječniku stranih riječi *ex libris* je latinskog porijekla, sastavljen od riječi „ex“ i „liber“ što doslovno znači – „iz knjiga“ (Klaić 1990, 358). U *Hrvatskoj enciklopediji* izraz se objašnjava kao „otisnuti natpis“ koji „se stavlja na knjige, najčešće na unutarnju ili vanjsku stranu korica ili na naslovnu stranicu, kao oznaka vlasništva“ (*Hrvatska enciklopedija: mrežno izdanje* 2013. – 2024., s. v. „Ex libris“). No, osim otisnutih *ex librisa* u knjigama nailazimo i na rukopisne te na pečatne *ex librise*. Štoviše, prvi su *ex librisi* pisani rukom vlasnika ili prepisivača knjige, uz jednobojne ili višebojne ukrase. S vremenom su se koristile i posebne grafičke tehnike (bakrorez, bakropis, drvorez, kamenorez, fototipija) za njihovu izradu pa sve do današnjih suvremenih tehnika knjigotiska i ofseta.

Prvi i najstariji primjer *ex librisa* izrađen je 1400. god. prije Krista za vrijeme vladavine Amenophisa III. u Egiptu na svijetloplavoj pločici veličine 62 x 38 x 4,5 mm. Procjenjuje se da je ta ploča bila pričvršćena na drvene sanduke koji su služili za zaštitu svitaka papirusa (Pektaš 2024). Prije izuma Gutenbergova tiskarskog stroja sredinom 15. stoljeća knjige su pisane rukom u samostanima. U ograničenim pisanim izdanjima knjiga vlasnici su ponekad stavljali grbove na unutarnju stranu korica. Prvi tiskani *ex librisi* pronađeni su na knjigama iz 15. st., kao i najstariji datirani *ex libris* iz 1516., koji je izradio slikar Albrecht Dürer (*Hrvatska enciklopedija: mrežno izdanje* 2013. – 2024., s. v. „Ex libris“).

Prvi tiskani *ex libris* u Hrvatskoj pripadao je Đuri Đurkoviću, datiran vjerojatno iz prvih desetljeća 16. st. Uskoro mnoge plemićke obitelji stavljaju tu oznaku na svoje knjige, a među poznatijima su članovi obitelji Frankopan, Zrinski i Drašković. U 18 st. *ex libristika* (*Nacional* 2021) se širi i među učenim ljudima i svećenstvom, da bi se procvat dogodio u drugoj polovini 19. i početkom 20. st. kada se javlja veliki interes za knjigu (Bratulić 2007). U Grafičkoj zbirci NSK-a nalazi se 2270 različitih primjeraka hrvatskih i europskih *ex librisa* među kojima se ističe zbirka povjesničara i arhivista Emilija Laszowskoga (Brlog kraj Ozlja, 1868. – Zagreb, 1949.) te zbirka propagandista, numizmatičara i kolekcionara Ignaca Hoggea (? , 1914. – Zagreb, 1974.) (Olujić 2019, 128).

Ex librisi su grafički radovi malih dimenzija koji se najčešće sastoje od imena i prezimena vlasnika, monograma, grba vlasnika knjige, njegova portreta ili kojeg drugog heraldičkog ili alegorijskog crteža. Većinom su to vinjete, naljepnice koje ljubitelji knjiga lijepe na unutarnju stranu korica. Pomoću njih možemo utvrditi vlasništvo knjige u nekoj zbirci, razumjeti povijest određenog primjerka i njegovu jedinstvenost (Špoljarić i Majlinger-Tanocki 2013, 119). Uz to što predstavljaju oznaku vlasništva i imaju praktičnu funkciju često su to i mala umjetnička djela te su stoga imali i funkciju ukrašavanja knjige (Bratulić 2007, 9). Takve male originalne radove u Hrvatskoj su izrađivali glasoviti umjetnici poput Mencija Klementa Crnčića, Naste Rojc, Tomislava Krizmana, Mirka Račkoga, Ljube Babića, Miroslava Šuteja, Nevenke Arbanas i drugih. Iz svega navedenog proizlazi da su *ex librisi* vrijedan povijesno-kulturološki podatak kao i važno komunikacijsko sredstvo te se mogu vezati uz kulturu, dokumentaciju, očuvanje i informaciju (Oliveira 2022, 5).

Vlastoručni potpis bez konkretne oznake *ex libris* ispred imena također je jedan vid oznake vlasništva na knjizi. Potpis može biti autografski ili neautografski. Potonji su potpisi različiti znakovi koji su imali ili imaju snagu i vrijednost potpisa, a upotrebljavaju se ponajprije zbog nepismenosti ljudi (*Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje* 2013. – 2024., s. v. „Potpis“). U NSK-u je odlučeno da se podatak koji je u publikaciji napisan punim ili skraćenim imenom s prezimenom ili inicijalima, u napomeni bibliografskog opisa označava kao autograf. Često se uz autograf bilježi i datum, a vrlo rijetko oznaka mjesta. Takvi se podaci većinom pojavljuju u posvetama.

Posveta je kratak tekst na prednjim stranicama knjige pisan prigodom njezina darivanja. Najčešće su pisci posveta ujedno i autori knjiga koje se poklanjaju, no posvete pišu i darovatelji koji nisu autorski vezani uz sadržaj knjige. Iz njih se mogu iščitati različiti oblici interakcije u odnosima: prijateljski, roditeljski, obiteljski, službeni i slično te su ujedno i podsjetnik na različita životna događanja (Udina 2013, 74).

Oznake vlasništva i posvete, kao povijesna, umjetnička i kulturna manifestacija, otkrivaju nam raznovrsne putanje knjiga, osobne priče kolekcionara, kao i njihove strasti. Istražujući putovanja knjiga iz jednog mjesta u drugo te iz jedne ruke u drugu možemo doprinijeti istraživanju povijesti knjige i kulturnoj povijesti (Oliveira 2022, 5).

2. Zbirka obitelji De Franceschi, oznake vlasništva i posvete u knjižničnim katalozima

De Franceschi, istarska istaknuta obitelj, imala je svoj posjed u Gologorici kraj Pazina koja je bila centar političkog i kulturnog života toga kraja. U kući se nalazila bogata knjižnica i obiteljski arhiv. Najistaknutiji su članovi, ujedno i najznačajniji za nastanak zbirke, političar i povjesničar Carlo (Gologorica, 1809. – Gologorica, 1893.) i knjižničar i povjesničar Camillo (Poreč, 1868. – Venecija, 1953.), no ističu se i drugi članovi obitelji kao npr. slikar Giulio (Rijeka, 1856. – Gologorica, 1942.) i pravnik i povjesničar Carlo ml. (Trst, 1900. – Venecija, 1972.). Nakon kapitulacije Italije 1943. obitelj odlazi u Italiju, a njihova je tiskana i rukopisna građa 1945. pronađena izbačena iz ormara i razbacana po kući.¹ Najveći dio građe završio je u NSK-u, no stajala je više od 50 godina neobrađena u kutijama u spremištima stare i nove zgrade. Periodična obrada počinje tek u 21. stoljeću. Iz knjižničnog kataloga može se iščitati da je unos prvog bibliografskog zapisa (PDF² 0.001) bio 15. 5. 2009., no moguće je da je to datum kada je zapis konvertiran iz prijašnjih knjižničnih sustava u današnji program Aleph. Vidljivo je da je druga faza obrade bila tijekom 2014. godine, a obrada zadnje pronađene građe počinje 20. 1. 2021. sa signaturom PDF 0.745 (Marin 2020, 9) i do danas je popisano 2480 jedinica. U zbirci se nalazi 138 serijskih i 2341 monografska publikacija u rasponu od 1503. do 1945. godine.

Nakon obrade knjižne građa uslijedilo je sređivanje obiteljskog arhiva. Građa je po načelu izvornosti, vrsti građe i dimenzijama smještena u 14 kutija veličine 39 x 29 x 23,5 cm i 7 mapa različitih dimenzija. Napravljen je zbirni opis gdje je u polju rezerviranom za slobodno oblikovan sažetak kratko naveden sadržaj svake kutije kako bi korisnik mogao prosuditi gdje može pronaći željene informacije. U građi prevladavaju rukopisni koncepti znanstvenih i stručnih radova povjesničara Carla st. i Camilla, obiteljska korespondencija te osobna i gospodarska dokumentacija. Tu su i fotografije i jedan fotoalbum, te crteži olovkom na papiru slikara Giulija De Franceschija.

Tijekom zadnje i najobimnije faze obrade knjižne građe koju su radili knjižničari na Odjelu retrospektivne nacionalne bibliografije dogovoreno je da se u bibliografski zapis unose i podaci o vlasništvu i posvetama na knjigama. Ti specifični podaci na razini primjerka, interakcija čitatelja s knjigom kao materijalnim objektom (*ex librisi*, autografi, posvete...) i interakcija čitatelja s tekстом kao intelektualnim sadržajem (bilješke, komentari, podcrtavanja...), u NSK-u su se evidentirali samo za građu u Zbirci rukopisa i starih knjiga. Uočeno je da takva praksa ne bi trebala biti rezervirana samo za antikvarnu knjigu, već da bi bilo poželjno da se i za drugu građu, pogotovo onu u ostavštinama, bilježe te informacije. Oznake vlasništva, posvete i druge fizičke karakteristike knjiga u posebnim zbirkama otkrivaju nam razloge zašto se one baš tu nalaze i čuvaju, a njihov značaj može se otkriti tek kada se knjige katalogiziraju (Lundy 2008, 164). Knjige se često mogu pronaći daleko od svog prvotnog izvornog smještaja, prelaze granice i jezične domene u različitim razdobljima svojega postojanja (Shaw 2011, 171); iz posveta se mogu vidjeti emocionalne i društvene veze, a iz bilješki i komentara

¹ Više o obitelji: Bertoša, Miroslav. 1985. *Etos i etnos zavičaja*. Pula [etc.]: Čakavski sabor [etc.]; Bertoša, Miroslav. 1989. „Uvod.“ U *Uspomene*, Carlo De Franceschi, 9–30. Pula [etc.]: Čakavski sabor [etc.]; Marin, Anita, Martina Jurišić, Alena Matijaca. 2022. „Zbirka obitelji De Franceschi u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu – prilog istraživanju.“ *Libellarium: časopis za istraživanja u području informacijskih i srodnih znanosti* 2, br. 13: 3–28. <https://morepress.unizd.hr/journals/index.php/libellarium/issue/view/395>.

² PDF je oznaka za signaturu knjiga iz Knjižnice obitelji De Franceschi.

čitateljske preferencije. Bibliografski zapis u kojem su te informacije dostupne i pretražive omogućuje raznolika proučavanja i moderne povijesti knjige, knjižnica i čitanja.

Marijana Tomić istraživala je podatke o povijesti primjerka u listićnim katalozima, tiskanim katalozima i u OPAC-ima hrvatskih knjižnica. Katalozi su pregledani nasumičnim pretraživanjem zapisa za stare i rijetke knjige tiskane prije 1830. godine. Zaključeno je da se podaci o vlasništvu knjiga nisu bilježili u kartičnom katalogu, dok tiskani katalozi imaju bogate i opširne zapise o vlasništvu. Od deset općeznanstvenih knjižnica u Hrvatskoj, njih šest (60 %) u elektroničkom katalogu u polju za napomenu stavlja podatke o oznakama vlasništva, dvije knjižnice (20 %) taj podatak bilježe samo povremeno, dok u dvije knjižnice (20 %) taj podatak nikada nije dio kataložnog zapisa (Tomić 2011, 184). O knjižničnom katalogu kao važnom izvoru informacija o prijašnjim vlasnicima knjiga pisale su autorice Špoljar Kizivat i Majlinger-Tanocki (2013). Na primjeru legata u Spomeničkoj zbirci Gradske i sveučilišne knjižnice u Osijeku istražile su mogućnosti unošenja podataka o provenijenciji u knjižničnom integriranom sustavu CROLIST i zaključile da bilježenje tog podatka omogućuje dostupnost informacija i pretraživanje po parametrima, unaprijeđuje poslovanje knjižnice te se omogućuje izrada posebnih bibliografija darovatelja (biltena). Autori Stone i Berryman (2014) otišli su korak dalje. Umjesto jednostavnog bilježenja podatka o provenijenciji u katalogu koristili su relacijsku bazu podataka za mapiranje i povezivanje knjiga iz Zbirke Roberta Menzies³ u Knjižnici Sveučilišta u Melbourneu sa životom i vremenom samog vlasnika. Svaka oznaka na knjizi može se povezati s osobom, događajem ili organizacijom. Datumi rukom napisani na knjizi mogu reći više od datuma izdanja knjige jer mogu povezati knjigu s ključnim događajima iz vlasnikova života i kontekstualizirati rast zbirke.

Iz navedenoga možemo zaključiti da je dosadašnja praksa bilježenja podataka o vlasništvu u hrvatskim knjižnicama bila uglavnom rezervirana za staru i rijetku knjigu. Takvi su podaci vrijedan izvor informacija za mnogobrojna kulturna i povijesna proučavanja koja su uvelike olakšana razvojem tehnologija i elektroničkoga kataloga. Stoga bi bilo nužno bilježiti u bibliografskom zapisu svaki materijalni trag na knjizi (oznake vlasništva, posvete, kletve, osobne bilješke) ili u knjizi (pisma i razne druge sačuvane stvari). Naročito su ti podaci važni za ostavštine gdje trebamo voditi računa o cjelovitosti i jedinstvenosti zbirke.

Za ovo istraživanje iz cjelovitog fonda Knjižnice obitelji De Franceschi izdvojene su knjige koje u polju za napomene imaju podatak *ex libris*, autograf i posvetu. Podaci se mogu pretražiti i preuzeti iz mrežnog kataloga NSK-a. U sljedećim poglavljima analizirani su dobiveni rezultati.

3. Oznake vlasništva na knjigama Knjižnice obitelji De Franceschi

U sučelju za obradu podataka knjižničnog programa Aleph moguće je preko složenog pretraživanja dobiti podatke o oznakama vlasništva. U ovom slučaju ograničili smo se na Knjižnicu De Franceschi, te smo u polju za lokaciju upisali početnu oznaku signature Knjižnice – PDF. Paralelno, u polju za napomene upisali smo *ex libris*. Na taj način dobiven je rezultat

³ Sir Robert Menzies (Jeparit, Victoria, 1894. – Melbourne, 1978.), australski političar i pravnik, premijer države (1939. – 1941., 1949. – 1966.).

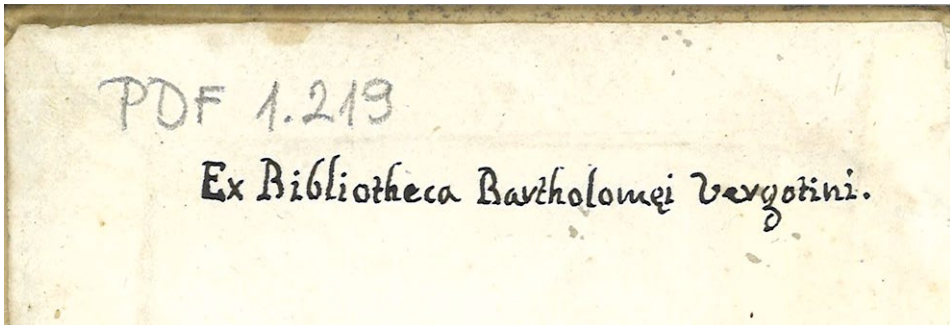
od 31 bibliografskog zapisa. No, te je podatke trebalo pročistiti jer postoje i drugi primjerci knjiga koji nisu iz ove Knjižnice, a da na sebi imaju oznaku vlasništva, te je u konačnici broj pao na 27. Također, u Zbirci rijetkosti i starih knjiga nalazi se još 36 knjiga „Iz ostavštine De Franceschi“, kako je navedeno u zapisu, gdje su još utvrđena dva *ex librisa*.⁴ U konačnici je dobivena brojka od 29 knjiga s oznakom *ex libris*. Isto pretraživanje ponovljeno je i s riječju „autograf“ gdje je dobiven rezultat od 190 publikacija koje na sebi imaju potpis, točnije 189 knjiga i jedan primjerak uvezane serijske publikacije.

3.1 *Ex libris*

Analizirajući *ex libris* u Knjižnici obitelji De Franceschi ustanovljene su tri vrste: rukopisni, pečatni i tiskani. Od 29 *ex librisa* najviše je pečatnih (20), zatim slijede tiskani (5) pa rukopisni (4) *ex librisi*.

3.1.1. Rukopisni *ex librisi*

Na sporednoj naslovnoj stranici knjige *Consilia criminalia celeberrimi, ac praestantissimi...*⁵ objavljene u Veneciji 1555. nalazi se rukom napisano „Ex Bibliotheca Fratrum Decrorum Francovich“ što znači da je knjiga bila u posjedu franjevačke biblioteke, no nije navedeno iz kojeg točno samostana. Na unutrašnjosti prednjih korica djela *Institutiones canonicae*⁶ izašlog 1743. u Beneventu, gradu na jugu Italije, označeno je „Ex Bibliotheca Bartolomei Vergottini“ (Slika 1).

Slika 1. Rukopisni *ex libris* Bartolomeja Vergotinija

Bartolomeo Vergottini (1759. – 1801.) član je plemićke obitelji iz Poreča. Po struci je bio pravnik te se, kao i De Franceschiji, bavio istraživanjem povijesti istarskoga kraja. Među

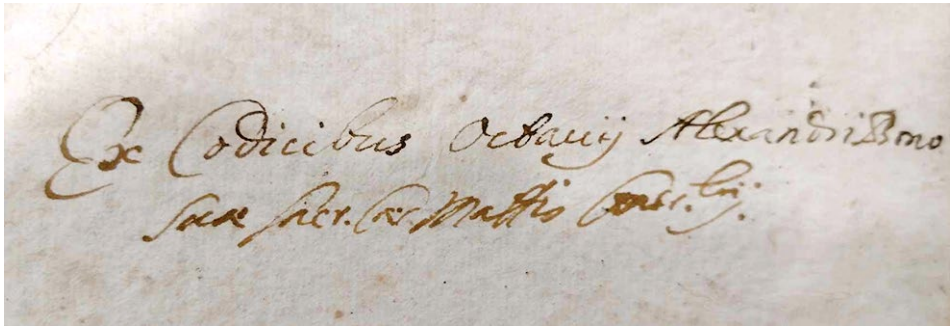
⁴ Iz ovoga je vidljivo kako je Knjižnica bila rascjepkana, te da se na sveukupni broj od 2341 knjige s početnom signaturom PDF može pridodati i ovih 36 knjiga iz Zbirke rijetkosti i starih knjiga.

⁵ Cipolla, Bartolomeo. 1555. *Consilia criminalia celeberrimi, ac praestantissimi iur. vtri. interpretis D. Bartholomaei Caepollae Veronensis: nuper diligentissimi a diversis doctissimisquae authoribus recognita, ampliata, additis quoque summariis, ac repertorio, non mediocro diligentia elaborato*. Venetiis: apud Cominum de Tridino Montisferati.

⁶ Gravina, Giovanni Vincenzo. 1743. *Institutiones canonicae*. Beneventi: Sumptibus Societatis.

prvima je napisao povijest grada Poreča⁷ sustavno koristeći povijesnu građu (Uljančić-Vekić 2008). Ta i još dvije njegove knjige⁸ nalaze se u Zbirci rukopisa i starih knjiga NSK-a kao dio Knjižnice obitelji De Franceschi. Obitelj Vergottini i sama je posjedovala bogatu biblioteku, a dio knjiga Nicolò de Vergottini donirao je knjižnici Zavičajnog muzeja Poreštine (*Istrapedia: istarska internetska enciklopedija* 2013). Rariteta biblioteka Bartolomea Vergottinija, nakon Drugog svjetskog rata i odlaska obitelji u Italiju, nestala je iz njihove palače u Poreču (Uljančić-Vekić 2008).

Preostale dvije knjige s rukopisnim *ex libris*ima jesu: *L'economia del cittadino in villa*⁹ iz 1689. godine i *Corografia ecclesiastica o' sia Descrittione della citta, e della diocesi di Giustinopoli, detto volgarmente Capo d' Istria*¹⁰ iz 1700. godine. Na prvoj piše „Ex codicibus Octavii Alexandri Bono...” (Slika 2), a na drugoj se uz djelomično nečitak tekst „Ex libris Francisci ... justin [?]” nalaze i autograf (Camilo de Franceschi 1922.) i posveta (venerdi 31 marzo 1911 Giorgio Bobban). Ponekad je lako identificirati prijašnjeg vlasnika jer su knjige u prošlosti uglavnom posjedovali istaknutiji pojedinci: aristokrati, političari, pisci i slični, no mnogi će ostati nepoznanica (Shaw 2011, 160) kao ovdje navedeni.

Slika 2. *Ex codicibus Octavii Alexandri Bono...*

Sva su četiri rukopisna *ex libris*a na vrijednim starim izdanjima te se sastoje od imena vlasnika i prefiksa *ex* uz koji ide *bibliotheca*, *codicibus* ili *libris* te nemaju nikakvog drugog grafičkog oblikovanja.

Uz ove rukopisne *ex libris*e, spomenut ćemo i podatak da se na sabranim djelima Niccola Machiavellija iz 1550. godine¹¹ nalazi također rukopisni *ex libris*, ali je ime vlasnika prekrizeno te je vidljiva samo zabilježena godina – 1865. (Slika 3).

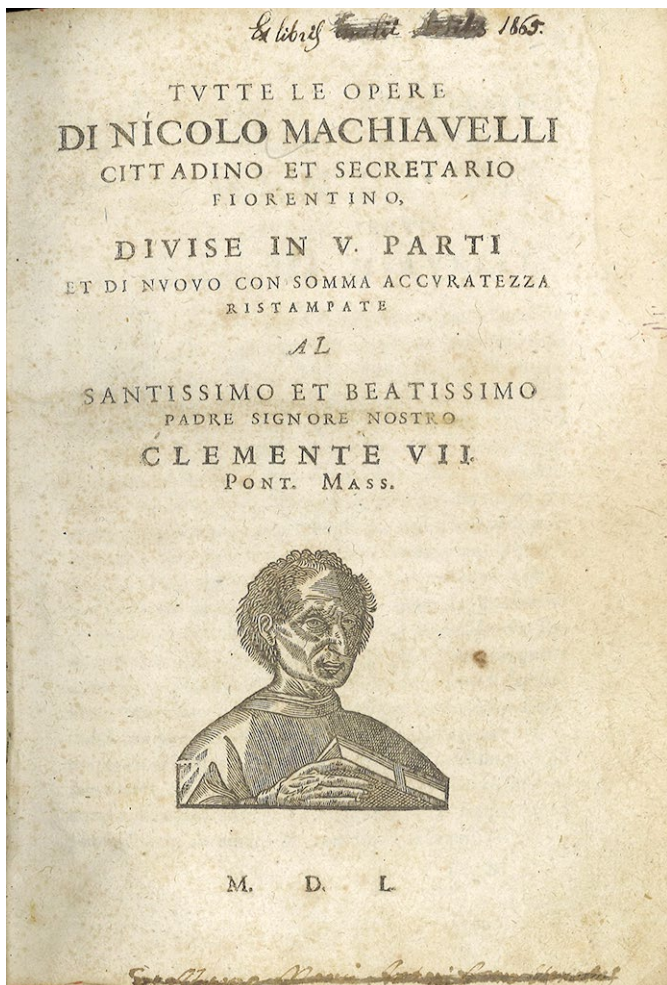
⁷ Vergottini, Bartolomeo. 1796. *Breve saggio d' istoria antica e moderna della città di Parenzo nell' Istria*. In Venezia: appresso Modesto Fenzo.

⁸ Vergottini, Bartolomeo. 1795. *De' primi popoli e delle antichità romane dell'illustre città di Pola nell'Istria ragguaglio storico*. In Venezia: appresso Modesto Fenzo.; Vergottini, Bartolomeo. 1801. *Del più vero primo titolo giurisdizionale de' vescovi di Parenzo nel distretto d'Orsara*. In Venezia: appresso Giacomo Costantini.

⁹ Tanara, Vincenzo. 1680. *L'economia del cittadino in villa del sig. Vincenzo Tanara, libri VII*. In Venetia: appresso li Prodotti.

¹⁰ Naldini, Paolo. 1700. *Corografia ecclesiastica o' sia Descrittione della citta, e della diocesi di Giustinopoli, detto volgarmente Capo d' Istria*. In Venezia: appresso Gierolamo Albrizzi.

¹¹ Machiavelli, Niccolò. 1550. *Tutte le opere di Niccolò Machiavelli cittadino et segretario Fiorentino, divise in V parti et di nuovo con somma accuratezza ristampate: al santissimo et beatissimo padre signore nostro Clemente VII. Pont. Mass.* [S. l.]: [s. n.].

Slika 3. Prekrižen podatak o vlasništvu

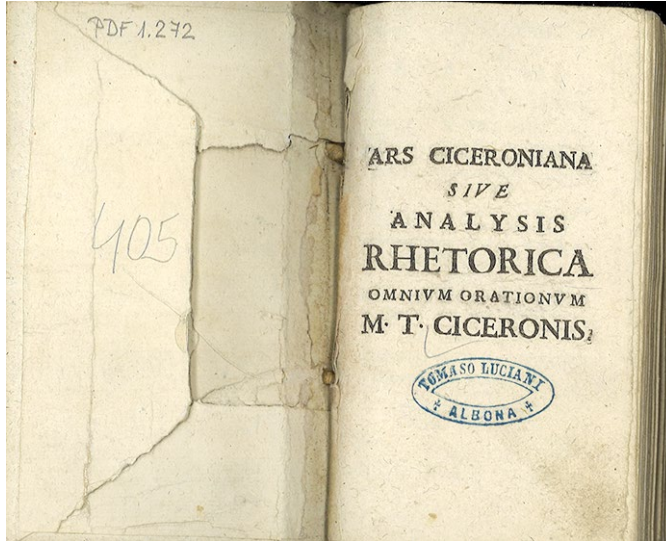
3.1.2. Pečatni *ex libris*i

Od 20 pečatnih *ex libris*a, 17 ih je naslovljeno na Tomasa Lucianija. Pečat je jednostavnog grafičkog rješenja, sastavljen samo od imena vlasnika i mjesta stanovanja: Tomaso Luciani Albona (Slika 4). Luciani (Labin, 1818. – Venecija, 1894.), proučavatelj starina, publicist i političar družio se s Carlom De Francescijem i u njegovoj kući u Gologorici sastajao se s predstavnicima talijanske građanske, liberalne i nacionalne oporbe (Bertoša i Bertoša 2017). Po većem broju Lucianijevih knjiga u Knjižnici obitelji De Franceschi možemo pretpostaviti da je ta građa kupljena od vlasnika. Knjige su većinom iz 17. i 18. stoljeća;¹² jedna je objavljena 1801. godine, a tri su knjige također starijeg datuma, ali nije utvrđena točna godina jer nedostaju naslovne stranice. Autor je čak njih osam Ciceron, a jedna je knjiga analiza Ciceronovih

¹² Četiri su knjige iz 17. i devet iz 18. stoljeća.

govora francuskog autora, isusovca Martina Du Cygnea. Spomenut ćemo još basne rimskog književnika Gaja Julija Fedra, poeziju talijanskih književnika Fulvija Testija, Girolama Fracastora i Marca Antonija Flaminija, te zadnje tri knjige *Kalendar* (Fasti) Publija Ovidija Nazona.

Slika 4. Pečatni ex libris Tomasa Luciana

Što se jezika tiče, knjige su na latinskom (13) i na talijanskom jeziku (4).

Na dvama pečatnim *ex libris*ima piše: „Marco Calcina, Grisiguana i Attilio Barzelogna, legatore di libri, Parenzo“ (Slika 5). O Marcu Calcini znamo samo, kako je i navedeno na pečatu, da je iz Grožnjana, dok se u knjizi *Parenzo: gente, luoghi, memoria* spominje pedagog i vrsni knjigoveža Attilio Barzelogna.¹³ Riječ je o knjigama *Il serio nel faceto: scritti vari*¹⁴ Niccola

Slika 5. Pečatni ex libris Marca Calcine i Attilija Barzelogne

Tommaseo i *La morte di Pan: psicologia morale*¹⁵ Luigija Garella.

Osim tih klasičnih pečatnih *ex libris* na knjizi iz područja agronomije, *L'arte di raddoppiare le proprie rendite...*¹⁶ nailazimo i na suhi, utisnuti u papir, pečatni *ex libris* s oznakom „A. Dr.

¹³ Crisma, Aulo. 2012. *Parenzo: gente, luoghi, memoria*. Venezia: Assessorato Politiche educative, itinerari educativi.

¹⁴ Tommaseo, Niccolò. 1868. *Il serio nel faceto: scritti vari*. Firenze: Le Monnier.

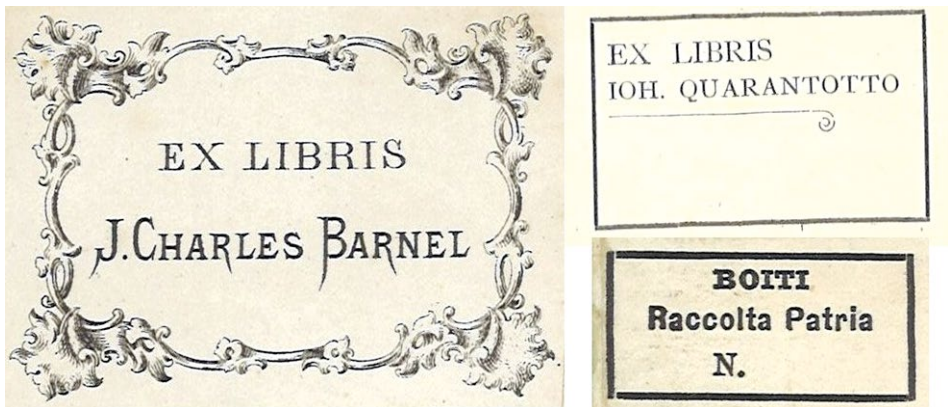
¹⁵ Garellò, Luigi. 1908. *La morte di Pan: psicologia morale del mito*. Torino [etc.]: Bocca.

¹⁶ Bologna, Jacopo. 1845. *L'arte di raddoppiare le proprie rendite ossia precetti e pensieri di chimica agraria messi*

Scampicchio avvocato“. To je ujedno i jedini primjerak analiziranih *ex librisa* na kojem se nalazi oznaka profesije. Podatak o profesiji svjedoči o tome da su u 19. stoljeću knjige posjedovali uglavnom pripadnici višeg i srednjeg staleža (Velagić i Kristek 2009, 340). Kao što je istaknuto na pečatu, Antonio Scampicchio (Labin, 1830. – Labin, 1912.) bio je odvjetnik, ali i političar, ljubitelj starina i arheolog-amater (Levak i Prodan 2010). Uz taj pečat, u Knjižnici se nalazi i veći broj njegovih autografa o čemu će kasnije biti riječ.

3.1.3. Tiskani *ex librisi*

Od pet otisnutih *ex librisa* i zalijepljenih na knjige tri pripadaju J. Charlesu Barnelu, jedan Giovanniju Quarantottu, a na jednoj je knjizi naznačeno da pripada Zavičajnoj zbirci Boiti (Slika 6). Od spomenutih vlasnika jedino su za Quarantotta (Rovinj, 1881. – Rovinj, 1977.) pronađeni biografski podaci. Riječ je o istaknutom istarskom i talijanskom povjesničaru i pjesniku, rodom iz Rovinja. Sva su tiskana rješenja u crno-bijeloj tehnici, no oblikovanjem se ističe Barnelov *ex libris* čije se ime nalazi unutar ilustriranog okvira. Barnelovi *ex librisi* nalaze se na svescima djela *Delle lettere di messer Pietro Bembo cardinale*¹⁷ objavljenog 1743. u Veroni. Riječ je o autorovim pismima ukoričenim u pet svezaka, a u Knjižnici se nalaze samo ta tri sveska s oznakom vlasništva. Oznake su Zavičajne zbirke Boiti i Quarantotta na povijesnim djelima talijanskih autora Andree Giuseppea Bonoma¹⁸ i Girolama Muzija.¹⁹

Slika 6. Tiskani *ex librisi* u Knjižnici obitelji De Franceschi

alla cognizione di tutti: nella quale si contiene tutto quello che chimicamente a rapporto alla coltivazione dei terreni, allo sviluppo delle piante, alla confezione ed uso dei letami: prima 1. Venezia: co' tipi di Gio. Cecchini.

¹⁷ Bembo, Pietro. 1743. *Delle lettere di messer Pietro Bembo cardinale a suoi congiunti, ed amici, e ad altri gentili uomini: vol. 2.* Verona: presso Pietro Antonio Berno, libraro e stampatore nella via de' Leoni.; Bembo, Pietro. 1743. *Delle lettere di messer Pietro Bembo a' principi e signori, e suoi famigliari amici scritte: vol. 3.* Verona: presso Pietro Antonio Berno, libraro e stampatore nella via de' Leoni.; Bembo, Pietro. 1743. *Lettere famigliari di messer Pietro Bembo cardinale a messer Giovannattee Bembo suo nipote: vol. 4.* Verona: presso Pietro Antonio Berno, libraro e stampatore nella via de' Leoni.

¹⁸ Bonomo, Andrea Giuseppe. 1785. *Sopra l'origine degli antichi conti di Gorizia.* Trieste: nella Ces. reg. stamperia governiale.

¹⁹ Muzio, Girolamo. 1743. *Battaglie di Hieronimo Mutio Giustinopolitano, con alcune lettere a gl'infrascritti nobili spiriti: cioè, al Cesano, & al Causalanti, al signor Renato Triuultio, & al clariss. signor Domenico Veniero: col quale in particolare discorre sopra il Corbaccio. Con vn Trattato, intitolato la Varchina: doue si correggono con molte*

3.1.4. Autografi

Kao što smo već u uvodu spomenuli, u zbirci se nalazi 190 publikacija s autografom kao oznakom vlasništva. Jedan se autograf nalazi na preliminarnoj stranici zajednički uvezanih serijskih publikacija *Giornale di Trieste*²⁰ i *Il messaggiere dell'Adria*²¹ koji je naslovljen na Camilla De Franceschija, uz datum 28. II. 925 (op. a. 1925.). Preostalih 189 autografa nalazi se na monografskim publikacijama. Uzimajući u obzir sveukupan broj knjiga u Knjižnici, njih 2341, ispada da samo manji broj na sebi ima autograf. Pridodamo li tome i 29 *ex librisa*, oznaku vlasništva ima 217 knjiga, što je tek nešto više od 9 %. Treba imati na umu i da neke publikacije na sebi imaju više oznaka vlasništva (i *ex libris* i autograf).

De Franceschiji nisu imali svoj *ex libris* već su za označavanje knjiga stavljali autograf (potpis), najčešće na naslovnoj stranici, zatim na prvom omotnom listu, njegovoj unutrašnjosti ili na nekoj od preliminarnih stranica. Ponekad se autograf javlja na više mjesta u publikaciji i u različitim oblicima. Uz autograf često ide i datum, a vrlo je rijetko naznačeno mjesto. Navest ćemo puna imena, različite varijacije istog imena te inicijale na koje smo naišli: De Franceschi, Carlo De Franceschi, C. De Franceschi, Camillo De Franceschi, C. D. F., G. P. De Franceschi, G. Pietro De Franceschi, Gian Pietro De Franceschi, G. P. de Franceschi, G. P. De Franceschi, Virginia De Franceschi, Giulio De Franceschi, Massiliano Defranceschi i Italo De Franceschi. Najviše je knjiga s potpisom C. De Franceschi (78), što može biti i Carlov i Camillov autograf, barem u onim knjigama objavljenim do Carlove smrti 1893. godine. Nakon toga idu imena Camilla (34) i Carla (23). Tek po jedna knjiga na sebi ima autografe Virginije, Massiliana i Itala (Slika 7).

Slika 7. Neki od autografa članova obitelji De Franceschi

Osim autografa De Franceschija, nailazimo i na druga imena. Prednjači ime statističara Marija Vergottinija (Poreč, 1901. – Rim, 1971.) s osam autografa. Zatim slijedi već spomenuti advokat Scampicchio. Njegovo ime u oblicima A. Schampicchio i Antonio Schampicchio pojavljuje se tri puta, isto kao i samo prezime Schampicchio. Na knjizi *La Beatrice svelata*²² uz

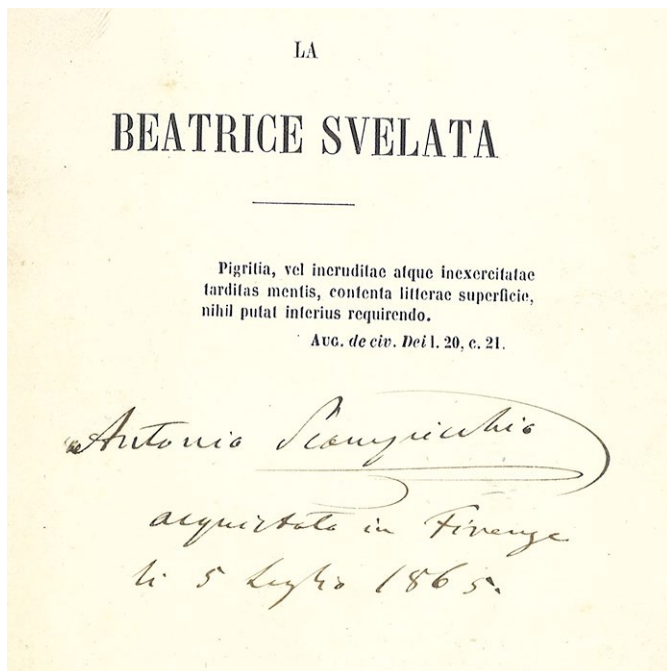
belle ragioni, non pochi errori del Varchi, del Casteluetro, & del Ruscelli: et alcune bellissime annotationi sopra il Petrarca. In Napoli: per Felice Carlo Mosca.

²⁰ *Giornale di Trieste*. 1848-1849. Anno 1, n.1(1848.) – anno 2, n. 4 (1849.). [S. l.]: [s. n.].

²¹ *Il messaggiere dell'Adria*. 1849. Anno 1, n.1(1849.) – anno 1, n. 39 (1849.). [S. l.]: [s. n.].

²² Perez, Francesco. 1865. *La Beatrice svelata: preparazione all'intelligenza di tutte le opere di Dante Alighieri*: vol. 1. Palermo: Stabilimento tipografico di F. Lao.

njegov potpis nalazi se i naznaka da je knjigu kupio u Firenzi 4. srpnja 1865. godine (Slika 8). Na talijansko-njemačkom rječniku²³ iz 1825. godine javlja se uz autograf Antonija Scampicchia

Slika 8. Autograf Antonija Scampicchia, acquirato in Firenze 4. luglio 1865.

chija na naslovnoj stranici i potpis Vittorija Scampicchia na omotnom listu.

S druge strane, jednom se javljaju autografi Amoroso i Franco Amoroso, vjerojatno iz obitelji odvjetnika, političara i arheologa Andree Amorosa (Rovinj, 1829. – Poreč, 1910.), te Edoardo Polli, Ranieri Allulli i Antoni Francovich o kojima ništa nismo uspjeli saznati. Tu je i autograf književnika Pasquala Besenghija degli Ughija (Izola, 1797. – Trst, 1849.).

Često se na knjizi nalazi više oznaka vlasništva. Primjerice, na knjigama s otisnutim *ex libris* Quarantotta, Barnela i Boitija Raccolta Patrija N., prisutan je i autograf C. De Franceschija ili se uz oznake vlasništva nalaze i posvete.

4. Posvete na knjigama Knjižnice De Franceschi

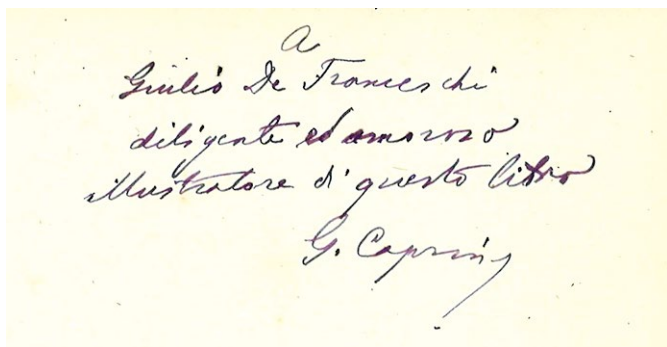
Isti proces pretraživanja u elektroničkom knjižničnom katalogu kao s oznakama vlasništva ponovili smo i s riječju „posveta“. Pronađene su 72 knjige s tim kriterijem. Najčešće su pisci posveta i autori ili urednici darovane publikacije. Takve su 52 posvete upućene članovima obitelji De Franceschi (Carlu, Camillu, Gianu Pietru i Giuliju). Navest ćemo, kao jedan od

²³ Nuovo dizionario italiano-tedesco e tedesco-italiano: italiano-tedesco. 1852. Norimberga e Lipsia: presso Conrado Enrico Zeh.

primjera, posvetu upućenu slikaru Giuliju De Franceschiju koji je ilustrator knjige *Il Trecento a Trieste*²⁴ Giuseppea Caprina. Na toj knjizi rukom je napisano „A Giulio De Franceschi diligente ed amoroso illustratore di questo libro G. Caprin“ (Giuliju De Franceschiju, marljivom i punom ljubavi ilustratoru ove knjige, G. Caprin, prev. aut.) (Slika 9).

U Knjižnici se nalaze i autorske posvete upućene drugim pojedincima. Možemo samo nagađati kako su te „tuđe“ knjige završile u Gologorici. Uz pečat i autografe Antonija Scampicchia, na koje smo već naišli, tu je i jedna knjiga s posvetom upućenom njemu. Nadalje, po jedna posveta naslovljena je na Giacoma Amorosu i Leona Vermera o kojima nemamo biografskih podataka, te na povjesničara Pietra Kandlera (Trst, 1804. – Trst, 1872.), arheologa Alberta Puschija (Trst, 1853. – Trst, 1922.) i političara Giorgia Pitaccu (Piran, 1866. – Trst, 1945.). Najviše je publikacija posvećeno istarskom odvjetniku, političaru i arheologu Andrei Amorosu (Rovinj, 1829. – Poreč, 1910.), njih pet.

Nabrojat ćemo samo neke od istovremeno autora posveta i autora poklonjenih djela: svećenik i polihistor Petar Stanković (Barban, 1771. – Barban, 1852.), povjesničar, političar i knjižničar Attilio Hortis (Trst, 1850. – Trst, 1926.), pravnik, političar i proučavatelj povijesti

Slika 9. Posveta Giuseppea Caprina ilustratoru svoje knjige Giuliju De Franceschiju

Carlo Combi (Kopar, 1827. – Venecija, 1884.), već spominjani Giovanni Quarantotto i drugi.

Preostalih osam posveta nisu u izravnoj vezi s autorstvom same publikacije. Darovatelji su već nam znani Alberto Puschi, Giovanni Quarantotto i Andrea Amoroso, zatim psiholog, sociolog i kriminalist Scipio Sighele (Brescia, 1868. – Firenca, 1913.), slikar Giulio Cisaria (Como, 1892. – Milan, 1979.), prirodoslovac Mario Stenta (Trst, 1876. – Trst, 1928.), te stanoviti Giacomo, kojemu ne možemo razaznati prezime. Primjerice, Sighele je poklonio knjigu Niccole Tommasea *La verità poetica*²⁵ Carlu De Franceschiju. Na prvom omotnom listu nalazi se posveta: „A Carlo Defranceschi questa giovanile lucubrazione di che dovea salire tra le prime riputazioni d'Italia“ (Carlu Defranceschiju ovaj mladenački rad od onoga koji se morao truditi da bi stekao ugled u Italiji, prev. aut.). Također, na toj istoj knjizi, na naslovnoj stranici, nalazi se i autograf C. De Franceschi.

Na knjizi *Venezia e le sue lagune* iz 1847.,²⁶ čija su dva sveska uvezana, nalazi se posveta i dva podatka o vlasništvu. Na prvom preliminarnom listu kratko piše da je ovo dar Giaconda

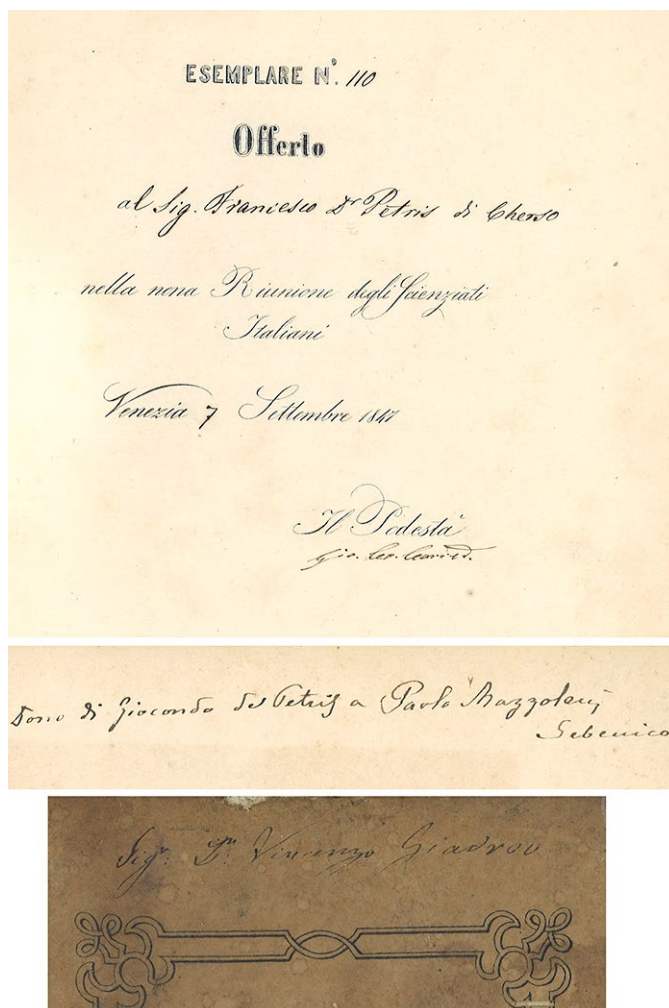
²⁴ Caprin, Giuseppe. 1897. *Il Trecento a Trieste: con illustrazioni policrome*. Trieste: Stab. art. tip. G. Caprin.

²⁵ Tommaseo, Niccolò. 1826. *La verità poetica*. Milano: presso Ant. Fort. Stella e figli.

²⁶ *Venezia e le sue lagune*: vol. 1. 1847. Venezia: nell'1. R. privil. Stabilimento Antonelli.

de Petrisa Paolu Mazzoleniju („Dono di Giocondo de Petris a Paolo Mazzoleni Sebenico“), a na drugom je otisnut tekst da je ovaj primjerak broj 110 poklonjen Franji Petriću s Cresa na Devetom sastanku talijanskih znanstvenika u Veneciji 7. rujna 1847. („Esemplare N. 110 offerto di Sig. Francesco Dr. Petris di Cherso nella nona Riunione degli Scienziati Italiani Venezia 7 Settembre 1847“). Uz to, na omotnom listu nalazi se autograf Sig. Dr. Vincenzo Giadrov (Slika 10).

Obitelj Petris je hrvatska plemićka obitelj s Cresa (*Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje* 2013. – 2024., s. v. „Petrić“). Jedan je njezin član, Giacondo de Petris, bilježnik u Šibeniku koji je pak darovao ovu knjigu svom sumještaniu, publicistu i javnom djelatniku, Paolu Mazzoleniju (Šibenik, 1831. – Lovran, 1923.). Paolo dolazi iz istaknute šibenske obitelji u čijim su redovima bili ugledni liječnici, odvjetnici, intelektualci i glazbenici (Šibenik.hr. Službene stranice grada Šibenika, 2014). Poznat je i po tome što je bio jedan od glavnih inicijatora izgradnje kazališne zgrade u tom gradu. Autograf s omotnog lista pripada još jednom Šibenčaninu, liječniku Vicenzu Giadrovu (Šibenik, 1797. – Šibenik, 1874.). Kako je na kraju ta

Slika 10. Oznake vlasništva i posveta na knjizi Venezia e le sue lagune

knjiga završila u Gologorici nije poznato, no putovala je iz Venecije na Cres, pa u Šibenik, te zatim u Gologoricu. Na kraju je završila u spremištu NSK-a.

Najčešće početne riječi koje se pojavljuju u posvetama jesu „Dono dell“ (‘dar od’), „Omaggio di“ (‘u spomen’) i „All’amico“ (‘prijatelju’), uz što ide potpis, datum i mjesto. Što se tiče tematike, najviše su se darivale knjige iz područja geografije, biografije i povijesti (33), zatim iz jezika, lingvistike i književnosti (16), matematike i prirodnih znanosti (7), društvenih znanosti (6), po dvije knjige iz medicine, sakralne arhitekture i o posebnim organizacijama, te po jedna knjiga iz psihologije, religije i novinarstva. Ovi rezultati donekle korespondiraju s tematskim sadržajem čitave Knjižnice obitelji De Franceschi u kojoj prevladavaju povijest, društvene znanosti i književnost, no prirodne su znanosti na začelju (Marin 2020, 18). Što se tiče jezika poklonjenih publikacija 66 ih je na talijanskom jeziku, 2 na njemačkom, 1 na talijanskom i 2 dvojezične na talijanskom i latinskom. Publikacije su u rasponu od 1785. godine do 1932., a 27 publikacija prethodno je objavljeno u nekom časopisu te je riječ o posebnim otiscima koji su uglavnom po obimu stranica manji radovi, no ima i opsežnijih sa 122 i 124 stranice.

5. Zaključna razmatranja

Nakon više od 70 godina što je arhivska i knjižna građa obitelji De Franceschi iz Gologorice kraj Pazina stajala u spremištima stare i nove zgrade NSK-a u kutijama, konačno je dovršen projekt njezina sređivanja. Arhivsko je gradivo po načelu izvornosti, vrsti građe i dimenzijama smješteno u 14 kutija i 7 mapa za što je u elektroničkom katalogu napravljen zbirni opis. Knjižna je građa obrađivana u više navrata. Zadnja i konačna faza započeta je 2021. godine te je sveukupno popisano 2480 bibliografskih jedinica. U Knjižnici se nalazi 138 serijskih i 2341 monografska publikacija u rasponu od 1503. do 1945. godine. Zbirka je konačno potpuna i dostupna korisnicima knjižnice.

Tek od zadnje i najobimnije faze obrade građe počelo se sa sustavnim unošenjem podataka o vlasništvu knjiga i posvetama u bibliografskom opisu. Uočeno je da se u Knjižnici obitelji De Franceschi javljaju dva tipa oznaka vlasništva: *ex librisi* i autografi. *Ex librisi*, kojih ima 29, dalje su podijeljeni na rukopisne (4), pečatne (20) i tiskane (5). Najviše *ex librisa* glasi na ime Tomasa Lucianija iz Labina, njih 17. Autografirano je 190 publikacija. Obitelj De Franceschi nije imala svoj *ex libris* već je za tu svrhu koristila autograf, najčešće u obliku C. De Franceschi. Uz njihove potpise nailazimo u Knjižnici i na druga imena, npr. Mario Vergottini, Antonio Scampicchio i druga. Uzmemo li u obzir čitavi fond Knjižnice, tek je nešto više od 9 % knjiga s tom oznakom.

Drugi tip interakcije čitatelja s knjigom koji se bilježilo pri obradi građe jest podatak o posvetama kojih je u konačnici 72. Najčešće su njihovi autori ujedno i autori ili urednici djela koje se poklanja. Djela, pretežito povijesne tematike, darovana su članovima obitelji De Franceschi, no u Zbirci ima i knjiga poklonjenih drugim pojedincima.

Često se na knjizi nalazi više oznaka vlasništva ili u kombinaciji, oznaka vlasništva s posvetom, što takvo izdanje čini zanimljivijim i bibliofilski vrjednijim. Iz takvih se podataka može iščitati društveni sloj vlasnika, njegova osobnost, povijesni trenutak u kojem su živjeli, od-

nosi između pojedinaca i slično te su zanimljiv i bogat kulturni i povijesni podatak. Na temelju prikupljenih podataka o oznakama vlasništva i posvetama u Knjižnici obitelji De Franceschi može se pratiti cirkuliranje knjiga te identificirati njihove prijašnje vlasnike, darovatelje te njihove čitateljske preferencije. Posvete koje su se pisale na darovanim knjigama više su od obične poruke jer otkrivaju povezanost i emociju između darovatelja i onoga kojemu je knjiga darovana. Knjige s personaliziranom, rukom napisanom porukom, otkrivaju njihove rodbinske, poslovne ili prijateljske veze te čine knjigu bibliofilski vrijednom. Članovima obitelji De Franceschi knjiga je bila sastavni dio života, a iz njihove knjižnice i darovanih publikacija vidi se da su favorizirali istarsku povijest o čemu su rado i sami pisali i objavljivali. Analizom oznaka vlasništva i posveta na knjigama obiteljske knjižnice De Franceschi može se dobiti vrijedan uvid u dinamiku distribucije knjiga te otkriti povijesne i društvene kontekste njihova prijašnjeg korištenja. Podaci o darivanju (kome su se i kojom prigodom knjige darivale) mogu doprinijeti razumijevanju kulturnih i društvenih normi koje su oblikovale književne običaje u pojedinim epohama.

Treba istaknuti stoga da suvremeni knjižnični katalog ne služi više samo za pronalaženje određene publikacije već je on vrijedan materijal za razna proučavanja i istraživanja. Knjižnični program omogućuje automatsko i brzo prikupljanje podataka koji se dalje mogu na više načina istraživati i analizirati. Potpunijim i bogatijim bibliografskim zapisima, u kojima će se nalaziti i specifični podaci na razini primjerka, unapređujemo poslovanje knjižnice i odgovaramo na suvremene potrebe korisnika. Podaci o interakciji čitatelja s knjigom trebali bi biti standardni dio procesa obrade građe, pogotovo one u ostavštinama.

Danas se podaci o oznakama vlasništva i posvetama u bibliografskom opisu bilježe u MARC polje 561 i 562 što su polja za bilježenje povijesti vlasništva i napomena o primjerku, gdje se u potpolju „a“ bilježe tekstualni podaci, a u potpolju „5“ nalazi se oznaka za primjerak. Takva praksa preuzeta je iz obrade građe u Zbirci rijetkosti i starih knjiga. Jedan je od prijedloga da se rade pristupnice za prijašnje vlasnike, autore autografa i posveta za koje postoje kodovi u formatu MARC 21 (*ins* – *inscriber*, *ato* – *autographer*, *fmo* – *former owner*) (The Library of Congress 2013). Na radnoj je grupi za katalogizaciju NSK-a da razmotri taj prijedlog i promijeni praksu dosadašnjega rada. Nadamo se da će ovaj primjer obrade građe Knjižnice De Franceschi i njezina analiza potaknuti i druge na sličnu praksu u svojim knjižnicama, posebice građe u okviru specijalnih zbirki.

Literatura

- Bertoša, Miroslav. 1985. *Etos i etnos zavičaja*. Pula [etc.]: Čakavski sabor [etc.].
- Bertoša, Miroslav. 1989. „Uvod.“ U *Uspomene*, Carlo De Franceschi, 9–30. Pula [etc.]: Čakavski sabor [etc.].
- Bertoša, Miroslav i Slaven Bertoša. 2017. „Luciani, Tomaso.“ U *Istrapedia: istarska internetska enciklopedija*. Posljednja promjena 24. 4. 2024. <https://www.istrapedia.hr/hr/natuknice/2488/luciani-tomaso>
- Bratulić, Josip. 2007. *Hrvatski ex libris: prilog povijesti hrvatskih knjižnica*. Zagreb: Ex libris.
- Crisma, Aulo. 2012. *Parenzo: gente, luoghi, memoria*. Venezia: Assessorato Politiche educative, Itinerari educativi.
- Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. 2013. – 2014. s. v. „Ex libris.“ Pristupljeno 6. 2. 2024. <https://www.enciklopedija.hr/clanak/ex-libris>.
- Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. 2013. – 2024. s. v. „Petrić.“ Pristupljeno 22. 2. 2024. <https://www.enciklopedija.hr/clanak/petric>.
- Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. 2013. – 2024. s. v. „Potpis.“ Pristupljeno 8. 2. 2024. <https://www.enciklopedija.hr/clanak/potpis>.
- Istrapedia: istarska internetska enciklopedija*. 2013. s. v. „Knjižnica Zavičajnog muzeja Poreštine.“ Pristupljeno 2. 2. 2024. <https://www.istrapedia.hr/hr/natuknice/1968/knjiznica-zavicajnog-muzeja-porestine>.
- Klaić, Bratoljub. 1990. *Rječnik stranih riječi: tuđice i posuđenice: A – Ž*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
- Levak, Maurizio i Goran Prodan. 2010. „Scampicchio, Antonio.“ U *Istrapedia: istarska internetska enciklopedija*. Posljednja promjena 14. 11. 2023. <https://www.istrapedia.hr/hr/natuknice/1659/scampicchio-antonio>.
- Lundy, Winslow M. 2008. „Provenance Evidence in Bibliographic Records: Demonstrating the Value of Best Practices in Special Collections Cataloging.“ *Library Resources & Technical Services* 52, br. 3 : 164–172. <https://www.proquest.com/docview/216902498/7CBB6A8BF62049BCPQ/5?accountid=47665&sourcetype=Scholarly%20Journals>.
- Marin, Anita, Martina Jurišić, Alena Matijaca. 2022. „Zbirka obitelji De Franceschi u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu – prilog istraživanju.“ *Libellarium: časopis za istraživanja u području informacijskih i srodnih znanosti* 2, br. 13: 3–28. <https://morepress.unizd.hr/journals/index.php/libellarium/article/view/3708/4883>.

- Nacional. 2021. „Ex libris – znak prestiža: Tajno blago slikara i kolekcionara knjiga.“ 7. 1. 2021. <https://www.nacional.hr/ex-libris-znak-prestiza-tajno-bлаго-slikara-i-kolekcionara-knjiga/>.
- Oliveira de, Hanna Sandy i Lidia Eugenia Cavalcante. 2022. „Ex-libris: an Integrative Review.“ *RDBCI: Revista Digital de Biblioteconomia e Ciência da Informação* 20: 1–15. <https://doi.org/10.20396/rdbci.v20i00.8670945>.
- Olujić, Tamara. 2019. „Posebne zbirke u kontekstu zaštite kulturnog nasleđa i kao podsticaj kulturnog razvoja.“ U *Zbornik radova sa Međunarodne konferencije Odeljenja posebnih fondova Narodne biblioteke Srbije*, urednici Maša Miloradović i Dejan Vukićević, 115–132. Beograd: Narodna biblioteka Srbije.
- Pektaş, Hasip. 2024. „What are Ex-libris?“ *İstanbul Ex-libris Derneği (İstanbul Ex-libris Society)*. Pristupljeno 6. 2. 2024. <http://www.aed.org.tr/en/ekslibris/>.
- Pektaş, Hasip. s. a. „What is Ex-libris?“ Pristupljeno 12. 2. 2024. <http://www.hasippektas.com/Yazi/What%20is%20Ex-libris.pdf>.
- Shaw, David. 2011. „Who Owned this Book?“ U *Summer School in the Study of Historical Manuscripts: proceedings*, uredile Mirna Willer i Marijana Tomić, 157–171. Zadar: Sveučilište u Zadru.
- Stone, Caitlin i Jim Berryman. 2014. „Making Personal Libraries Accessible: the Example of the Robert Menzies Collection.“ *The Australian Library Journal* 3, br. 63: 238–246. doi: <https://doi.org/10.1080/00049670.2014.915499>.
- Šibenik.hr. Službene stranice grada Šibenika. 2014. „Dani kazališta u Šibeniku.“ Pristupljeno 2. 2. 2024. <https://www.sibenik.hr/clanci/dani-kazalista-u-sibeniku/4695.html>.
- Špoljarić Kizivat, Marijana i Inge Majlinger-Tanocki. 2013. „Knjižnični katalog – izvor informacija o prijašnjim vlasnicima knjiga.“ *Anali Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Osijeku* 29: 119–133. <https://hrcak.srce.hr/clanak/220872>.
- The Library of Congress. 2013. „MARC Code List for Relators.“ Pristupljeno 11. 6. 2024. <https://www.loc.gov/marc/relators/relacode.html>.
- Tomić, Marijana. 2011. „Provenance Information in Croatian Catalogues of Heritage Collections.“ U *Summer School in the Study of Historical Manuscripts: proceedings*, uredile Mirna Willer i Marijana Tomić, 173–199. Zadar: Sveučilište u Zadru.
- Udina, Korina. 2013. „U potrazi za identitetom u osobnim posvetama knjižne baštine: istraživački projekt ‘Od osobne posvete do SMS-a’.“ *Knjižičar/ka: časopis Knjižničarskog društva Rijeka* 4: 72–85. <https://hrcak.srce.hr/233149>.

Uljančić-Vekić, Elena. 2008. „Povijest palače Vergottini.“ *Poreština.info: news portal Poreča i okolice*. Pristupljeno 2. 2. 2024. <https://porestina.info/elena-uljani-veki-povijest-palae-vergottin/>.

Velagić, Zoran i Andrej Kristek. 2009. „Čitatelji, knjige i tekstovi: oblici interakcije.“ *Osječki zbornik* 29: 337–345. <https://hrcak.srce.hr/clanak/140903>.

Izvori

- Bembo, Pietro. 1743. *Delle lettere di messer Pietro Bembo a' prencipi e signori, e suoi famigliari amici scritte: vol. 3*. Verona: presso Pietro Antonio Berno, libraro e stampatore nella via de' Leoni.
- Bembo, Pietro. 1743. *Delle lettere di messer Pietro Bembo cardinale a suoi congiunti, ed amici, e ad altri gentili uomini: vol. 2*. Verona: presso Pietro Antonio Berno, libraro e stampatore nella via de' Leoni.
- Bembo, Pietro. 1743. *Lettere famigliari di messer Pietro Bembo cardinale a messer Giovammateo Bembo suo nipote: vol. 4*. Verona: presso Pietro Antonio Berno, libraro e stampatore nella via de' Leoni.
- Bologna, Jacopo. 1845. *L'arte di raddoppiare le proprie rendite ossia precetti e pensieri di chimica agraria messi alla cognizione di tutti: nella quale si contiene tutto quello che chimicamente a rapporto alla coltivazione dei terreni, allo sviluppo delle piante, alla confezione ed uso dei letami: prima 1*. Venezia: co' tipi di Gio. Cecchini.
- Bonomo, Andrea Giuseppe. 1785. *Sopra l'origine degli antichi conti di Gorizia*. Trieste: nella Ces. reg. stamperia governiale.
- Caprin, Giuseppe. 1897. *Il Trecento a Trieste : con illustrazioni policrome*. Trieste: Stab. art. tip. G. Caprin.
- Cipolla, Bartolomeo. 1555. *Consilia criminalia celeberrimi, ac praestantissimi iur. vtri. interpretis D. Bartholomaei Caepollae Veronensis: nuper diligentissimi a diversis doctissimisquae auctoribus recognita, ampliata, additis quoque summariis, ac re-pertorio, non mediocro diligentia elaborato*. Venetiis: apud Cominum de Tridino Montisferati.
- Garello, Luigi. 1908. *La morte di Pan: psicologia morale del mito*. Torino [etc.]: Bocca.
- Giornale di Trieste*. 1848. Anno 1, n. 1 (1848) – anno 2, n. 4 (1849). [S. l.]: [s. n.].
- Gravina, Giovanni Vincenzo. 1743. *Institutiones canonicae*. Beneventi: Sumptibus Societatis.
- Il messaggiere dell'Adria*. 1849. Anno 1, n.1 (1849) – anno 1, n. 39 (1849). [S. l.]: [s. n.].
- Machiavelli, Nicolo. 1550. *Tutte le opere di Nicolo Machiavelli cittadino et segretario Fiorentino, divise in V parti et di nuovo con somma accuratezza ristampate: al santissimo et beatissimo padre signore nostro Clemente VII. Pont. Mass.* [S. l.]: [s. n.].
- Muzio, Girolamo. 1743. *Battaglie di Hieronimo Mutio Giustinopolitano, con alcune lettere a gl'infrascritti nobili spiriti: cioè, al Cesano, & al Caualcanti, al signor Renato Triuultio, & al clariss. signor Domenico Veniero: col quale in particolare discorre sopra il Cor-*

baccio. *Con vn Trattato, intitolato la Varchina: doue si correggono con molte belle ragioni, non pochi errori del Varchi, del Casteluetro, & del Ruscelli: et alcune bellissime annotationi sopra il Petrarca.* In Napoli: per Felice Carlo Mosca.

Naldini, Paolo. 1700. *Corografia ecclesiastica o' sia Descrittione della citta, e della diocesi di Giustinopoli, detto volgarmente Capo d' Istria.* In Venezia: appresso Gierolamo Albrizzi.

Nuovo dizionario italiano-tedesco e tedesco-italiano: italiano-tedesco. 1852. Norimberga e Lipsia: presso Conrado Enrico Zeh.

Ovidius Naso, Publius. 1753. *Publii Ovidii Nasonis Fastorum: libri VI.: Tristium: libri V.: De Ponto: libri IV.: In Ibin. Patavii: [s. n.]*.

Perez, Francesco. 1865. *La Beatrice svelata: preparazione all'intelligenza di tutte le opere di Dante Alighieri: vol. 1.* Palermo: Stabilimento tipografico di F. Lao.

Tanara, Vincenzo. 1680. *L'economia del cittadino in villa del sig. Vincenzo Tanara, libri VII.* In Venetia: appresso li Prodotti.

Tommaseo, Niccolò. 1868. *Il serio nel faceto: scritti vari.* Firenze: Le Monnier.

Tommaseo, Niccolò. 1826. *La verità poetica.* Milano: presso Ant. Fort. Stella e figli.

Venezia e le sue lagune: vol. 1. 1847. Venezia: nell'I. R. privil. Stabilimento Antonelli.

Vergottini, Bartolomeo. 1796. *Breve saggio d' istoria antica e moderna della città di Parenzo nell' Istria.* In Venezia: appresso Modesto Fenzo.

Vergottini, Bartolomeo. 1795. *De' primi popoli e delle antichità romane dell'illustre città di Pola nell'Istria ragguglio storico.* In Venezia: appresso Modesto Fenzo.

Vergottini, Bartolomeo. 1801. *Del più vero primo titolo giurisdizionale de' vescovi di Parenzo nel distretto d'Orsara.* In Venezia: appresso Giacomo Costantini.

Abstract

Provenance marks and inscriptions on the books of the De Franceschi family library

Purpose. The De Franceschi family owned a property and library in Gologorica, near Pazin. After the capitulation of Italy in 1943, they moved from Istria. Most of their books and archival material were transferred to the National and University Library, where they remained unprocessed and inaccessible to users for decades. The aim of this paper is to present the results of an analysis of data on previous ownership and dedications found in the Library of the De Franceschi family, recorded in the bibliographic descriptions during the cataloguing process, and to argue their importance in the context of preserving and valorising the cultural heritage of Istria.

Approach/Methodology/Design. The analysis of provenance marks and inscriptions of the Library was preceded by extensive bibliographic processing and cataloguing of the materials in the Aleph library system. Data on provenance marks (ex libris and autographs) and inscriptions were entered in the bibliographic notes field. The field is searchable, which allows easy and quick data collection. Using the catalogue's advanced search options, the Library's material is selected by entering the location tag, PDF (Gift to De Franceschi), and typing the words ex libris, autograph or dedication in the note field. The data obtained in this way, repeated for each word, had to be further refined because there are also copies that are not from the De Franceschi Library. The collected quantitative data were further analysed qualitatively.

Results. The Library contains 29 publications containing ex libris marks and 190 autographed publications. The De Franceschi family did not have their own ex libris but used an autograph to indicate provenance, usually in the form of C. De Franceschi. If we take into account the entire collection of the library, only slightly more than 9% of the books have this mark. Furthermore, there are 72 inscriptions in the library, often authored by the writers or editors of the donated works. Often there are several provenance marks on the book or a combination of provenance mark and inscriptions, which makes such an edition more interesting and valuable for bibliophiles.

Limitations. The book material has been processed on several occasions. Systematic data entry for provenance marks and inscriptions was only implemented in the most recent and extensive phase.

Practical implications. The value of recording data on ownership marks and dedications on books in the bibliographic description is presented and argued.

Originality/value. While provenance marks and inscriptions have traditionally been documented for rare or old books, the research highlights the importance of recording these data for other types of material as well, especially for those associated with legacies.

KEYWORDS: autograph, De Franceschi family library, ex libris, inscription, provenance mark